

Мірзосєва А.

Бакинський державний університет, Баку

АБДУЛЛА ШАІГ ПРО СУЧАСНЕ ЙОМУ ЛІТЕРАТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Творчість азербайджанського поета і прозаїка Абдулли Шаїга носить багатогранний характер. Автор жив на стику XIX і XX століть, письменник і громадський діяч, педагог А. Шаїг відобразив у своїй творчості дух епохи, а в своїх спогадах висловив сенс всіх змін, які відбувалися в той непростий час. Його спогади пов'язані з видатними сучасниками, про деяких з них згадується в даній статті.

Ключові слова: азербайджанська література, кінець XIX – початок XX століття, А. Шаїг, Гасанбек Зардабі, Джаліл Мамедкулзаде, В. Креве, мемуарний жанр у літературі.

Mirzoeva A.

Baku state university, Baku

ABDULLA SHAIG ABOUT CONTEMPORARY LITERARY ENVIRONMENT

The article deals with the creative work of an Azerbaijani writer – Abdullah Shaig, who lived at the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries. This writer and social activist, educator A. Shaig reflected in his work spirit of the age, and in his memoirs expressed sense of all the changes that took place at the difficult time. His memories are of outstanding contemporaries, some of which is mentioned in this article.

Key words: Azerbaijani literature, the end of XIX – the beginning of the twentieth century, A. Shaig, Gasanbek Zardabi, Jalil Mammadguluzadeh, V. Kreve, memoir genre in literature.

УДК 808.5:355(042)

О. Тарасенко, викладач

Військова академія, Одеса

ВІЙСЬКОВЕ КРАСНОМОВСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

У статті звернено увагу на особливості військового красномовства у різні часи. Доведено, що культура мови і мовлення військовослужбовця тісно пов'язані з військовим красномовством. Представлено методичні поради щодо удосконалення професійної мови та вироблення риторичних навичок майбутніми офіцерами.

Ключові слова: риторика, військове красномовство, культура мовлення, військова мовна комунікація.

© О. Тарасенко, 2014

У сучасній комунікації важливе місце займає мовна та мовленнєва компетенція військовослужбовців, яка тісно пов'язана з поняттям «військове красномовство». Розгляд вище зазначених понять є доволі актуальним на сьогодні, так як кожен військовослужбовець повинен якнайкраще презентувати комунікативну професіограму. А знання й використання риторичних надбань у професійній комунікації сприятимуть підвищенню рівня культури мовлення військовослужбовця загалом.

У розвідці **ставимо за мету**: презентувати нерозривний зв'язок «військового красномовства» та «культури мовлення». **Завдання визначили наступні**: проаналізувати сутність поняття «військове красномовство» та його історичні особливості; довести, що знання та використання військовослужбовцями риторичних надбань сприятиме підвищенню їх культури мовлення; визначити методичні поради для підвищення мовної компетенції майбутніх військовослужбовців.

Соціальна значущість красномовства (риторики) високо цінувалася ще в античну епоху. Платон говорив про риторику, що це «завоювання душі словами». Аристотель вказував на те, що мистецтво говорити – природний дар, талант. На його думку, успіх мови оратора залежить від «етосу», тобто чесності і благородства намірів мовця, від «логосу», тобто логіки мови, і від «пафосу», тобто громадськості, піднесеності, захопленості оратора. Як видно, благородство, цілі, етичність ще в давні часи були головними критеріями оцінки мовної дії [2].

Справа в тому, що риторика, мистецтво говорити красномовно – явище історичне, і вимоги до нього тісно пов'язані з особливостями епохи.

Риторика, крім історичних, має і національні корені. Швидкість мови, манера говорити, жестикуляція, поведінка під час виступу співвідносяться з національними рисами.

Варто зауважити, що у загальній риторичі виокремлюють військове красномовство. Цей вид красномовства перегукується, з одного боку, з політичним, оскільки політика та дипломатія передують війні, з другого – з промовами юридичною, діловою, навіть канцелярською [3].

Остання використовується у формулюваннях наказів, статутів та іншої документації. Все це, звісно ж, впливає на мову військовослужбовців.

Військова тематика і стиль героїчного епосу мають багату історію: це «Іліада» Гомера, «Оповідь про Сигурде», «Пісня про Роланда», «Слово о полку Ігоревім». В Афінах прославився військовий оратор Перікл – стратег (головнокомандуючий). Своєрідна риторика склалася у Спарті; спартанці цінували лаконізм і знущалися з великих борб за обсягом промов афінян. Наприклад, мати проводжала сина на війну словами: «Повернися зі щитом або на щиті». Вислів Лікурга: «Надійніше, коли місто оточене не цеглою, а воїнами (захисниками)». Афористичною була мова Олександра Македонського – учня Аристотеля. Прославленими оратором (письменником) у різні часи був імператор Гай Юлій Цезарь, Петро Великий, Олександр Суворов. Вислови Суворова позначені влучністю, афористичністю. Вони легко запам'ятовувалися солдатами. Жарт, знання солдатської мови творили чудеса. Суворов був улюбленцем армії. Специфіка професії військового – це сувора дисципліна, висока організованість, чіткість у всьому, як правило, міцне здоров'я, вимогливість до себе і підлеглих, швидкість реакції. Усі ці якості військового знаходять своє відображення у військових оповіданнях, притчах і командах, які народжуються в екстремальних умовах, у процесі навчання солдатів, при складанні військової документації.

Військове красномовство – своєрідний жанр, що потребує, по суті, ясності, лаконічності, сили та чіткості в побудові висловлювань. Яскрава і сильна особа, стратег, оратор – ось ідеал полководця в усі часи. Справжніми ораторами були такі геніальні полководці як Генріх IV, Густав-Адольф, Олександр Македонський, Юлій Цезарь, Фрідріх Великий, Наполеон Бонапарт, Михайло Ілларіонович Кутузов, адмірал Нельсон та інші. Вони ввійшли в історію завдяки своєму таланту.

Військове красномовство веде своє походження з найдавніших часів. Руські князі та воеводи неодмінно звертались до своїх дружин перед виступом у похід, перед початком битви. «Слово о полку Ігоревім» містить промову Ігоря Святославовича перед вирішальною битвою з половцями. У «Повісті минулих літ» можемо познайомитися з промовою Святослава Ігоровича до дружинників.

У наш час у галузі воєнного мистецтва використовуються різні види красномовства. Максимально лаконічна промова має виразно патріотичний характер, вона небагатослівна, позбавлена образних прикрас і завжди одухотворена ідеєю героїзму, вимагає від солдат мужності, вірності своїй Батьківщині. Однією із особливостей військової промови є те, що вона не підлягає обговоренню. Мова військових відзначається лаконізмом, наближеністю до розмовного стилю, насиченістю.

У давні часи в армії надзвичайну увагу приділяли запису виступів та вкладенню у них всієї інформації, яка зараз передається військовим у вигляді друкованих наказів. В. Плаксії у 1843 році у роботі «Учебный курс словесности» писав: «Речи воинские более всего нуждаются в быстроте воображения, в силе, отважности мыслей и чувствований, слог в них должен быть жив, быстр, краток и силен» [4].

Історично склалася велика різноманітність жанрів, що відносяться до мови військових: накази, прокламації, військові приписи (інструкція та статути), словесні повчання, настанови солдатам, звернення до війська і населення, промова-наказ, інструктивна промова; виступ на військово-політичну тему, промова-заклик.

Наукове визначення терміну «красномовлення» має виглядати так: ораторський дар, талант, мистецтво слова, природна здатність переконливо і красиво говорити і писати; сукупність текстів, словесних творів певної сфери спілкування (тому існує красномовство політичне, судове, урочисте, академічне, церковне, військове, дипломатичне, соціально-побутове). Військове красномовство виділяється в особливий вид мовної діяльності з найдавніших часів. Найбільш талановиті полководці всіх народів розуміли, що для успіху у війні недостатньо лише озброєння і військ великої чисельності. Цю думку особливо добре висловив Л. Н. Толстой у «Війні і мирі» в міркуваннях про думку Кутузова: «Довголітнім військовим досвідом він знав і старечим розумом розумів, (...) що вирішують долю бою не розпорядження головнокомандуючого, не місце, на якому стоять війська, не кількість гармат і вбитих людей, а та невліва сила, яка називається духом війська, і він стежив за цією силою і керував нею, наскільки це було в його владі». Дух цей підтримується у багатьох випадках словом, спілкуванням, моральним станом війська.

Своєрідність військового красномовства пов'язана з тим, що вона має наставляти, полонити і спонукати. Є. Б. Фукс свідчив про Суворова: «...куди наступати, де упередити, де перехопити противника і куди його не допустити після розгрому на тиловому рубежі. Вражаюча чіткість, гранична ясність, вищий пілотаж у командно-штабному

мистецтві! Це дається не відразу і не кожному, виробляється багаторічним досвідом; підкріплюється талантом. І ще – дивом самої мови ...» [8].

Військова професія, як і більшість інших, тісно пов'язана з промовою, оскільки мова – основний засіб організації та управління діяльністю особистості, суспільства і держави. Держава для забезпечення ефективного виконання своїх функцій була об'єктивно зацікавлена в постійному поповненні державного апарату освіченими, культурно розвненими людьми: підвищуючи доступність освіти і культури, держава, фактично, сприяла складанню позастанової, культурно-однорідної групи, яка характеризується відносною соціально-економічною мобільністю нації.

Особливістю військових мовних комунікацій стало виражене прагнення до діалогічності спілкування начальників і підлеглих, значення якого незмірно зросло з переходом до армій, сформованим на основі загальної військової повинності. Діалог являє собою активну форму мовної діяльності, яка передбачає активне, самостійне мислення учасників діалогу. Прагнення кращих офіцерів до діалогу з підлеглими мало на меті формування у них моральної життєвої позиції, патріотичного світогляду, вірності військовому обов'язку, які керували б солдатами навіть у разі неможливості отримання наказів у стрімко мінливій бойовій обстановці.

Діалог, однак, не повинен замикатися в рамки спілкування з метою надання виключно емоційної та психологічної підтримки, обмежуватися казенними солдатськими «так точно», «ніяк ні» і збентеженим посміюванням у відповідь на підбадьорливі репліки офіцера. Спілкування офіцера з солдатами повинно бути перш за все змістовним. Мовний вплив офіцера в ідеалі має завершуватися обговоренням почутого в солдатській масі. Обговорення солдатами слів офіцера означає, що зусилля його не пропали даром; що вони ініціювали розумову і моральну роботу у свідомості його підлеглих, що має наслідком вироблення ними власних переконань, тобто сприяли переведенню зовнішнього виховного впливу в самовиховання.

Мова офіцера перед солдатами, побудована тільки на аргументах практичної моралі, природно доступна розумінню останніх, але вона не підносить їх і мотивів їхньої боротьби у власних очах, не стимулює прагнення стати краще, домогтися більшого. З іншого боку виключно діалектична, вчительська мова, до яких би високих цілей вона не закликала, як би відривається від реальних умов, у яких проходить життя будь-якої людини, його «побутових» інтересів і потреб. Вміла організація мови дозволяє, «не гвалтуючи» буденної свідомості солдатів і сержантів, що визначається практичною мораллю, поволі домогтися виховання впливу мови, яка диктується інтересами служби.

Ефективність процесу формування військово-професійного мовлення курсантів військових навчальних закладів багато в чому залежить від оволодіння курсантами військовою лексикою і термінологією. Уміння говорити «військовою мовою» визначає скорочення термінів, адаптації до умов військової служби курсантів, полегшує вивчення дисциплін військового циклу і сприяє успішності військової мовної комунікації, особливо в спілкуванні з командирами, начальниками та викладацьким складом військових навчальних закладів.

Труднощі освоєння військово-професійного мовлення курсантами військових навчальних закладів пов'язані, насамперед, з відривом спеціальної військової лексики та термінології від попереднього діяльнісного та культурного досвіду.

Мовленнєва практика повсякденної службової діяльності, що полягає у відтворенні у мові нескладних статутних доповідей і команд, спрямована на розвиток пам'яті та найпростішої репродуктивної функції мови і не сприяє розвитку навичок ефективної військово-професійної мовленнєвої діяльності, в ситуаціях, які відрізняються від стандартних.

Оскільки процес формування військово-професійної концептосфери, особливо у курсантів перших курсів, мало пов'язаний з досвідом професійної діяльності, особливого значення набуває «занурення» навчаємих у вивчення культурно-історичного мовного досвіду попередніх поколінь.

Однак опитування, проведені серед курсантів, свідчать, що сьогодні мало хто знайомий з творами письменників про Велику Вітчизняну війну, з художніми та документальними кінострічками на військову тематику. Таким чином, курсанти не знайомі з хорошими прикладами організації військової промови у різних ситуаціях професійного спілкування. Мало що може дати спілкування з командирами підрозділів, які самі не пройшли ґрунтовної мовної підготовки.

У цьому сенсі процес навчання володінню військовою мовою можна порівняти з вивченням мови, як іноземної, через практично повного незнання з ним.

Сучасні методики розвитку військово-професійного мовлення у курсантів припускають вивчення мови в конкретних ситуаціях службового спілкування, максимально наближених до реальних.

Можна запропонувати використання у навчальному процесі вищих навчальних закладів наступної методики формування військово-професійної концептосфери курсантів.

1. Концепт опирається на прецедентні тексти (художня література, пісенна лірика, службові документи).

2. Практичні завдання і вправи з вивчення нормативно-стилістичного ладу мови й мовлення повинні використовувати військову лексику і термінологію і по можливості ілюструвати найбільш поширені ситуації воєнного мовного спілкування.

3. Процес осмислення і закріплення у свідомості тих, хто навчається, концептів, здійснювати підбором в якості навчальних завдань, тем публічних виступів і дискусій, актуальних для військово-професійної діяльності, наприклад: написати промову, яка переконує слухачів у справедливості та актуальності головної тези, представленого висловом видатних військових діячів. «Пам'ятай, війну!» (Адмірал С. О. Макаров (1848-1904)), «Кожен воїн повинен розуміти свій маневр» (А. В. Суворов (1729-1800)).

4. Вивчення військової фразеології надає багатющі можливості спостереження функціонування військової лексики і термінології у руслі живого розмовного спілкування, збагачує їх зміст і вживання культурно-історичних контекстів.

5. Ті, хто навчаються повинні бути відносно ізольовані від потоку інформації, що формує чужу концептосферу.

6. Процес формування концептосфери повинен супроводжуватися відеорядом (з військових фільмів вітчизняного виробництва).

7. Необхідно якомога більше курсантів залучати до участі у щорічних конкурсах: мовно-літературний ім. Т. Г. Шевченка, мовний – П. Яцика.

8. Проводити літературні вечори з декламуванням поетичних творів на патріотичну тематику.

9. Проводити конкурс: на краще написання диктанту серед курсантів та молодших сержантів.

10. Проводити «круглі столи» на історико-філологічну тематику із залученням ЗМІ.

Важливою складовою при навчанні курсантів вищих військових навчальних закладів є вивчення дисципліни «Риторика», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», до складу якої входять теми з риторики. Прикладом може слугувати навчання риторичній компетенції курсантів Військової академії (м. Одеса) за спеціальністю тилове забезпечення. Заплановані практичні заняття з останньої вище вказаної дисципліни дають змогу максимально творчо презентувати навчальний матеріал. Досвід показує, що дуже добре сприймаються й запам'ятовуються заняття за такою схемою: на практичному занятті демонструється кінострічка (у нашому випадку курсантам запропоновано було для перегляду кінофільм «Чорна рада» за однойменним історичним романом П. Куліша); заздалегідь на партах розкладено контрольні картки, на які навчаємі прогном заняття дають відповіді. Подаємо приклад: *Контрольні запитання з дисципліни «Риторика» за темою № 6*

1. Який історичний період змальовано у художньому кінофільмі?
2. За яким однойменним романом створена кінострічка? Хто автор роману?
3. Які Вам запам'ятались актори?
4. Які можете визначити складові ділового спілкування того часу?
5. Опишіть тогочасний «імідж» козаків.
6. Які народні звичаї та традиції змальовані?
7. Які герої замам'ятались найбільше?
8. Яких героїв відносите до позитивних чи негативних. Чому?
9. Як представлено мовний та мовленнєвий етикет у кінострічці? Наведіть приклади мовних фраз, висловів, які Вам запам'ятались.
10. Які, на Ваш розсуд, представлені у кінофільмі різновиди дискусій? Думку аргументуйте.

Також рекомендується після лекцій проводити «експрес-опитування», тобто відповіді на запитання, які розглядались, вивчались на попередньому занятті. Прикладом може слугувати наступне експрес-опитування з «Риторики» до теми №1 «Риторика як наука і навчальна дисципліна»:

1. Доберіть синоніми до поняття «ритор».
2. Доберіть синоніми до поняття «публічний виступ».
3. Наведіть приклади прислів'їв, приказок щодо слова, мови, культури мови.
4. Назвіть відомих класиків культури (музика, театр, кіно, література) та назви їх творів.
5. Назвіть відомих Вам риторів усіх часів.

На наш розсуд, така робота активізує діяльність курсантів, дає змогу проявити творчі здібності, розвиває пам'ять, сприяє виробленню мовно-комунікативних компетенцій, прививає любов та шану до рідної мови й традицій.

При вивченні «УМПС», до складу якої входять заняття з риторики вважаємо за потрібне вводити наступні завдання на практичних заняттях: розповідь напам'ять патріотичної поезії, написати «Лист до ветерана», підготувати та захистити наукове повідомлення. Такі вправи розвивають творче, логічне мислення курсантів, дають змогу вдосконалювати

свої теоретичні та практичні знання з мови, правила виступу перед аудиторією. Зазначені вправи є передумовою того, що так курсант зможе якнайкраще вивчати мову на академічному рівні, презентувати свої навички під час публічного виступу, що є запорукою успіху у майбутньому під час виконання службових обов'язків.

Великої уваги розвитку творчого мислення, правильному оформленню «професійної наукової думки», опануванню термінознавчого комплексу, приділяють офіцери, які викладають дисципліни УПДП («Управління повсякденною діяльністю підрозділів»), ОВУ («Основи військового управління»), БВД («Безпека військової діяльності»). При вивченні дисциплін, курсанти обов'язково захищають наукову роботу – реферат, що дає змогу перевірити їх знання з профільюючих предметів та професійний мовно-комунікативний рівень.

Процес запам'ятовування і відтворення у мові зазначеного терміну буде прямо залежати від того, які асоціації він буде викликати у свідомості. З цим процесом пов'язане і формування у сучасних курсантів позитивної мотивації на продовження навчання та військової служби в офіцерському званні. Тому навчання володінню військовою лексикою і термінологією, що розуміється як формування позитивно емоційно-забарвленої військово-професійної концептосфери, має надзвичайно важливе практичне значення.

Вище розглянуті приклади та методичні вказівки дають право зробити такі висновки: цілому мовна професіограма майбутнього офіцера (до якої входить культура мовлення) нерозривно пов'язана з військовою риторикою, основними складовими якої є: впевненість у собі, планова підготовка до виступу; розуміння теми діалогу; широкий кругозір і ерудиція, володіння мовними нормами; моральна зрілість і бездоганність; висока ораторська майстерність; вміння гармонійно поєднувати навчально-виховну роботу з науковими пошуками шляхів її вдосконалення; система професійно-ораторських якостей (натхненність і оптимізм, здатність працювати цілеспрямовано, з перспективою і повною віддачею, вміння до тонкощів розбиратися у складних питаннях, підхоплювати цінні думки підлеглих і оперативно перетворювати їх в дії, відкритий характер, готовність до спільної копіткої роботи; спрямоване спілкування і поведінка; підвищена вимогливість до себе, розвинена потреба у самовдосконаленні, вміння систематично розширювати і поглиблювати своє духовне багатство, наявність належної самооцінки.

Дослідження даної теми продовжується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Військова освіта: Збірн. наук. праць. – К., 2008. – № 1(21). – 196 с.
2. Військові статути Збройних сил України. – К.: Атіка, 2008. – 432 с.
3. Колотілова Н. А. Риторика: Навч. посібник / Н. А. Колотілова. – К., 2007. – 232 с.
4. Олійник О. Риторика: Навч. посібник / О. Олійник. – К., 2009. – 170 с.
5. Плаксин В. «Учебный курс словесности», 1843 р.
6. Ріпа Л. А., Бондаренко Н. А. Офіцеру про дипломатичний етикет: Навч.-метод. посібник. – К., 2003. – 136 с.
7. Сагач Г. М. Риторика: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероблене і доповнене / Г. М. Сагач. – К., 2000. – 360 с.

8. Тарасенко О. Д., Ільїн В. В. Становлення і розвиток української військової термінології // Студентські наукові студії: Збірник наукових праць студентів. У 2-х ч. Ч.2. – Херсон: ХДУ, 2011. – С.18-21.
9. Тарасенко О. Д., Гнатишин О. В. Мовний та мовленнєвий етикет військовослужбовців // Сучасні проблеми військової та соціальної психології і соціальної роботи: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, ОНУ, ВА 4-5 жовтня, 2013 р. – Одеса, 2013. – С. 88-89.
10. Фукс Е. Б. «О военном красноречии», 1825 р.
11. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. – 2-ге вид., виправл. і доповнен./ С. В. Шевчук. – К., 2011. – 696 с.

Тарасенко О. Д., преподаватель
Военная академия, Одесса

ВОЕННОЕ КРАСНОРЕЧИЕ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ЯЗЫКОВОГО ПОВЕДЕНИЯ ВОЕННОСЛУЖАЩЕГО

В статье обращено внимание на особенности военного красноречия в разные времена. Доказано, что культура языка и культура речи военнослужащего тесно связаны с военным красноречием. Представлены методические рекомендации по усовершенствованию профессиональной речи и выработки риторических навыков будущими офицерами.

Ключевые слова: риторика, военное красноречие, культура речи, военная языковая коммуникация.

Tarasenko O. D., lecturer
Military Academy, Odessa

MILITARY ELOQUENCE AS AN INTEGRAL CONSTITUENT OF A SOLDIER'S LANGUAGE BEHAVIOR

The article describes the peculiarities of military eloquence in different periods of time. It is proved that language and speech culture of military man is inseparably connected with military eloquence. In the present article, methodical recommendations for professional language improvement and future officers' oratory skills development are presented.

Key words: oratory, military language communication, speech culture.